

Sarja-aineistojen RDA-kuvailu

RDA-verkkokoulutus 6.10.2016

Marja-Liisa Seppälä

Termejä

- Sarja-aineisto (serial) = sarjat, lehdet ja peräkkäisinä osina ilmestyvät verkkoaineistot
 - Termin *Kausijulkaisu* käyttöä eivät RDA-kääntäjät enää halunneet jatkaa, sillä aineisto ei ole kausittaista eikä termiä *julkaisu* (publication) voi käyttää muualla kuin manifestaation yhteydessä
 - Termi *Jatkuva julkaisu* (continuing resource) ei esiinny RDA:ssa, vaan jatkuvat julkaisut on hajautettu sarja-aineistoihin ja päivittyviin aineistoihin
- Entiteetti = kuvailun ja tiedonhaun kohde, esim. henkilö
- Elementti = ominaisuus, jolla kuvailun kohdetta kuvaillaan, tai suhde eli viittaus kahden entiteetin välillä, esim. viittaus teoksesta henkilöön

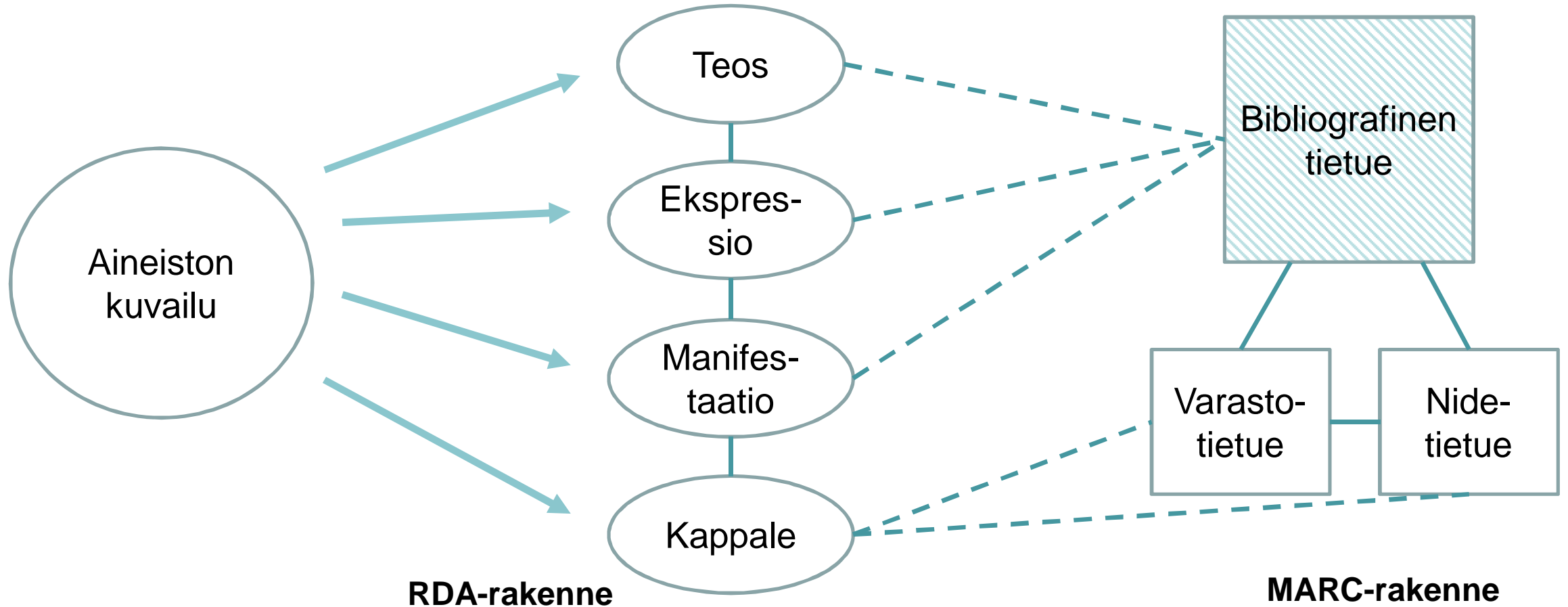
Termejä (2)

- **Käsitemalli =**
 - Malli, joka määrittelee tarkastelun kohteena olevat kohdemaailman käsitteet ja niiden väliset suhteet
 - Kartta/näkökulma kuvailtavana olevan kohteen tarkasteluun
 - Esim. RDA:n entiteetti/suhde-rakenne
- **Auktorisoitu hakutieto =** kuvailun kohteen ensisijainen nimi/nimeke ja tarvittaessa yksilöivät lisäykset ; aiheen kuvailussa kontrolloitu sanastotermi
- **Lisäydynelementti =** elementti, jonka Suomi on linjannut ydynelementiksi eli elementiksi, joka on tallennettava kuvailuun, jos tieto on saatavilla ja sovellettavissa
- **Linjaus =** suomalaisia kirjastoja varten tehty RDA-tekstin lisätäsmennys tai valinta vaihtoehtoiseen kohtaan, tunnistaa RDA Toolkitissa ikonista

Sarja-aineisto ja RDA:n rakenne

- Nykyinen RDA-teksti ei tue sarja-aineistojen kuvailua RDA:n entiteetti/suhde-rakenteessa
 - Sarja-aineiston teoksen ja ekspression määrittely on puutteellista
 - Onko sarja-aineistolla teosta, vai onko sarja-aineisto aggregaatti eli kooste osista/artikkeleista?
 - Sarja-aineiston RDA-kuvailu onnistuu (toistaiseksi) MARC-formaatin manifestaatiopainotteisen tietuerakenteen ansiosta

Aineiston kuvailukokonaisuus

Sarja-aineisto ja RDA:n rakenne (2)

- PRESSoo-käsitemalli tulee muuttamaan sarja-aineiston RDA-ohjeita lähivuosien aikana
 - PRESSoo korostaa sarja-aineiston muutosta suhteessa aikaan
 - Elossa olevasta aineistosta kuvaillaan vain teostasoa, muut tasot kuoleman jälkeen (?)
 - Jokaiselle manifestaatiolle luodaan oma ekspressio ja teos (?)
- Keskittyminen tässä esityksessä manifestaation kuvailuun ja suhteisiin:
 - Käsitellään manifestaation ominaisuuksia, jotka liittyvät tunnistamiseen ja jotka siten otetaan suoraan aineistosta
 - Käsitellään teosten, ekspressioiden ja manifestaatioiden välisiä suhteita, jotka ovat oleellisia sarja-aineistojen löytymiselle

Uuden kuvailun vaativat muutokset

- Manifestaatiossa tapahtuvat muutokset, jotka vaativat uuden manifestaation kuvailua (kohta 1.6)
 - Päänimekkeessä tapahtuvat muutokset (kohta 2.13.2.3.1):
 - RDA huomioi ISBD:tä paremmin kielet, jotka eivät jakaudu sanoihin
 - Muutoin, ohjeet pysyneet samoina
 - Julkaisutavan muutosta (esim. sarja-aineistosta päivittyväksi aineistoksi) ei mainittu ISBD:ssä
 - Muutokset on ryhmitelty ISBD:tä isompiin kokonaisuuksiin RDA:ssa
 - Mediatyyppin muutoksen lisäksi on huomioitava muutos tietokonekäyttöisten aineistojen tallennetyypissä
 - Vastuullisuuden ja painoksen muuttuminen ovat suuria muutoksia vain, jos ne vaikuttavaan aineiston luonteeseen, sisältöön tai tunnistamiseen

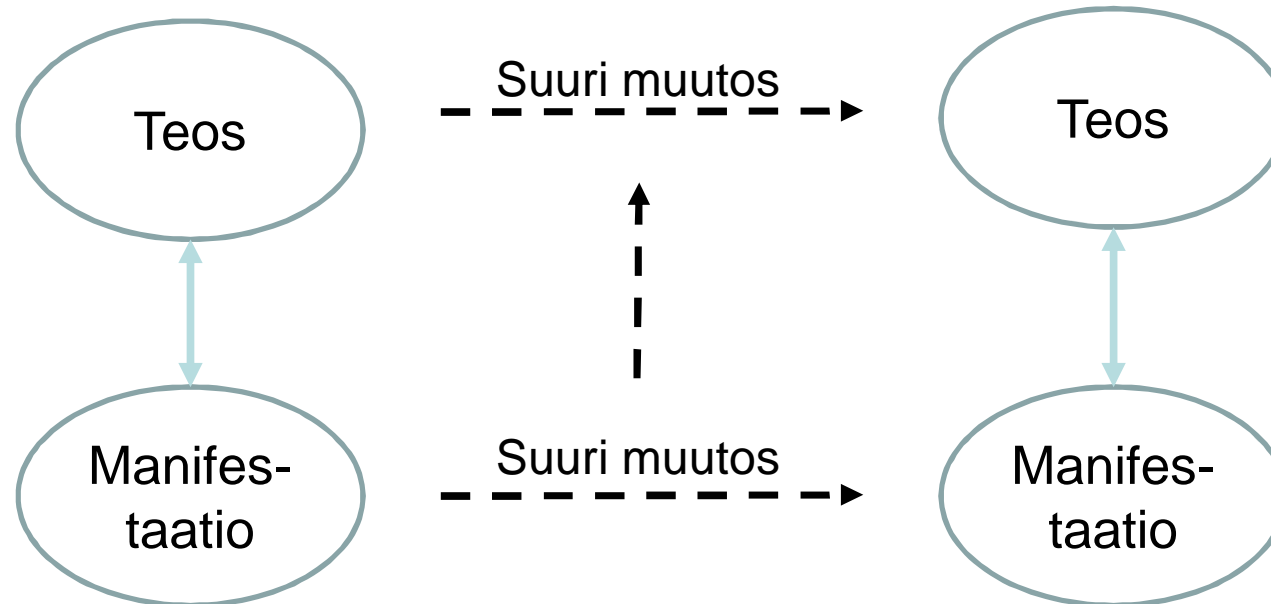
Uuden kuvailun vaativat muutokset (2)

- Teoksen identifiointiin vaikuttavat muutokset (kohta 6.1.3):
 - Jos teoksesta vastuussa oleva tekijä muuttuu (kohta 6.1.3.2.1), muuttuu myös teoksen auktorisoitu hakutieto, mutta vain, jos tekijän nimi on sisällytetty teoksen auktorisoituun hakutietoon (MARC21: 1XX-kenttiin)
 - Suomessa voisi lisätä MARC21:n kenttien 100/110/111 käyttöä sarja-aineistojen tietueissa silloin, kun:
 - sarja-aineiston tekijä on RDA:n kohtien 19.2.1.1.1-19.2.1.1.3 määritysten mukainen (eli creator)
 - Tällöin tekijän rooli sarja-aineiston ”identiteetin” määrittelyssä on suuri
 - Jos manifestaation päänimeke, joka on teoksen nimekkeen pohjana, muuttuu, myös teoksen auktorisoitu hakutieto (kohta 6.1.3.2.2) muuttuu

Uuden kuvailun vaativat muutokset (3)

- Luvussa puhutaan vain auktorisoidun hakutiedon muuttamisesta, ei uuden kuvailun tekemisestä teokselle
- Voidaan kuitenkin olettaa, että sarja-aineiston teoksen auktorisoidun hakutiedon muutos muuttaa myös teoksen kuvailun uudeksi
 - Sitä vastoin, päivittyvien aineistojen teoksen kuvailua oletettavasti vain päivitetään uusilla tiedoilla eikä uutta kuvailua tehdä
- Suomessa bibliografiseen tietueeseen ei ole tavallisesti tallennettu teoksen auktorisoituja hakutietoja eli viittauksia teokseen
 - Voisi käyttää joko MARC21:n 1XX ja 240/245-kenttien yhdistelmää tai 130-kenttää

Suurten muutosten vaikutus teokseen

Ydinelementit

- Samat ydinelementit kuin monografioiden kuvailussakin paitsi, että
 - sarja-aineistossa numerointijakson 1. ja viimeinen numerointitieto ovat ydinelementtejä
 - linjausta kaikkien kustantajanimien merkitsemisestä ei sarja-aineistoissa noudateta (linjaus kohtaan 2.8.4)
- Lisäksi linjattu seuraavat elementit sarja-aineiston ydinelementeiksi:
 - Avainnimeke (kohta 2.3.9)
 - Lyhennetty avainnimeke (kohta 2.3.10): ehdollisesti ydinelementti
 - Sarjan ISSN-tunnus (kohta 2.12.8)
 - Alasarjan ISSN-tunnus (kohta 2.12.16)
 - Teosten välinen suhde (kohta 25.1)
 - Ekspressioiden välinen suhde (kohta 26.1)

Tiedonlähteet

- Ensisijainen tiedonlähde (kohta 2.2.2):
 - Luvun 2 elementtien tiedonlähde
 - Linjaus kohtaan 2.2.2 pyrkii huomioimaan sarja-aineiston osissa tapahtuvien muutosten vaikutuksen ensisijaisen tiedonlähteen valintaan
 - Valitaan vakiintuneen nimekkeen tiedonlähde
 - Valitaan kaikissa osissa oleva tiedonlähde
 - Linjaus päänimekkeen tiedonlähteen merkitsemisestä huomautukseen aina, kun tiedonlähde ei ole nimiösivu (kohta 2.17.2.3)
 - Tieto tiedonlähteestä on tärkeä sarja-aineiston muutosten seuraamiseksi
 - Metatietosanakstossa lista huomautuksessa käytettävistä fraaseista:
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:au:mts:m1685>

Nimekkeet

- Aiempaa päänimekettä ei merkitä sarja-aineistojen kuvailuun (kohta 2.3.7)
 - Jos sarja-aineiston päänimeke muuttuu suuresti, tehdään uusi kuvailu. Päänimekettä ei päivitetä eikä tällöin tarvetta aiemmalle päänimekkeelle ole
 - Päivittyvien aineistojen päänimekettä voidaan päivittää ja aiempi päänimeke merkitään omaan kenttäänsä (MARC21: 247)
- Myöhempi päänimeke merkitään sarja-aineiston kuvailuun, jos päänimekkeen muutos on pieni eikä vaadi uutta kuvailua (kohta 2.3.8)
 - Jos muutoksia on paljon, tehdään vain huomautus päänimekkeen jatkuvasta vaihtelusta (linjaus kohtaan 2.3.8)
 - Myöhempää päänimekettä kohdellaan varianttinimekkeenä (MARC21: 246-kenttä)

Nimekkeet (2)

- Avainnimeke on ISSN-tunnukseen (International Standard Serial Number) liittyvää tietoa
- Avainnimeke muodostetaan manifestaation päänimekkeen pohjalta ja kansainvälisen ISSN-manuaalin ohjeiden mukaan
 - ISSN manual: <http://www.issn.org/understanding-the-issn/assignment-rules/issn-manual/>
 - Avainnimekettä yksilöivät lisäykset eivät noudata RDA:n ohjeita lisäyksistä
 - MARC21: 222-kenttä

Julkaisutiedot

- Kustannuspaikka (kohta 2.8.2):
 - Viimeisin kustannuspaikka on linjattu ydinelementiksi (*Linjaus poistuu RDA Toolkitista helmikuun päivityksessä*)
- Kustantajan nimi (kohta 2.8.4):
 - Vain 1. kustantajan nimi on ydinelementti, mutta Suomessa kaikki tiedonlähteessä esiintyvät kustantajien nimet on linjattu merkittäväksi (*Linjaukseen on tulossa helpotus sarja-aineistolle RDA Toolkitin lokakuun päivityksen myötä*)
 - Kohdan 2.8.4.3 linjauksen mukaisesti kustantajan nimen hierarkiatasot jätetään sarja-aineistossa merkitsemättä
 - Kustantaja (publisher) vastaa aineiston julkaisemisesta, kun taas julkaisija (issuing body) vastaa aineiston sisällöstä. Sama taho voi toimia sekä julkaisijana että kustantajana

Julkaisutiedot (2)

- Julkaisuaika (kohta 2.8.6):
 - Kuvailuun voi merkitä myös arvioidut julkaisuajat (kohta 2.8.6.5)
 - Jos sarja-aineiston julkaisuajat on otettu osasta, joka ei ole 1. eikä viimeinen, on julkaisuajasta tehtävä huomautus (kohta 2.17.7.3)
 - Kuvailun perustan valinta tärkeää sarja-aineiston identifiointissa
- Julkaisutietoja pidetään erittäin keskeisinä aineiston tunnistamisessa:
 - Jos julkaisutietoja ei ole saatavissa, ei elementtejä jätetä tyhjiksi, vaan merkitään *kustannuspaikka/kustantaja/julkaisuaika tuntematon*
- Kansallisbibliografiassa sarja-aineiston MARC21:n kentän 260 tietoja ei ole siirretty takautuvasti kenttään 264 RDA:n käyttönoton myötä
 - Molemmat kentät esiintyvät sarja-aineistojen ”hybriditietueissa”

Sarja-aineiston numerointi

- Ensimmäisen ja viimeisen osan/numeron numerotieto merkitään kohtien 2.6.1.4 ja 1.8 ohjeiden mukaan:
 - Kohdassa 1.8 on numeroiden merkitsemisen yleisohjeet
 - Linjaus kohtaan 1.8 kehottaa merkitsemään numerot tiedonlähteessä esiintyvässä muodossa
 - Vuosikohtaisen ja monien muiden numerointitapojen merkitsemisestä on ohjeet kohdissa 2.6.2.3 ja 2.6.4.3
 - Vuosien yli jatkuvasta numeroinnista ei ole omaa ohjetta, jolloin noudatetaan yleistä ohjetta (kohdat 2.6.1.4 ja 1.8):
 - Tosin, kohtaan 2.6.2.3 on tehty linjaus, joka ohjeistaa merkitsemään esim. 1 (1980)- *(Onko tämä RDA:n vastainen linjaus vai vain julkaisussa todennäköisemmässä muodossa esiintyvän numeroinnin merkitsemisen ohjeistamista?)*

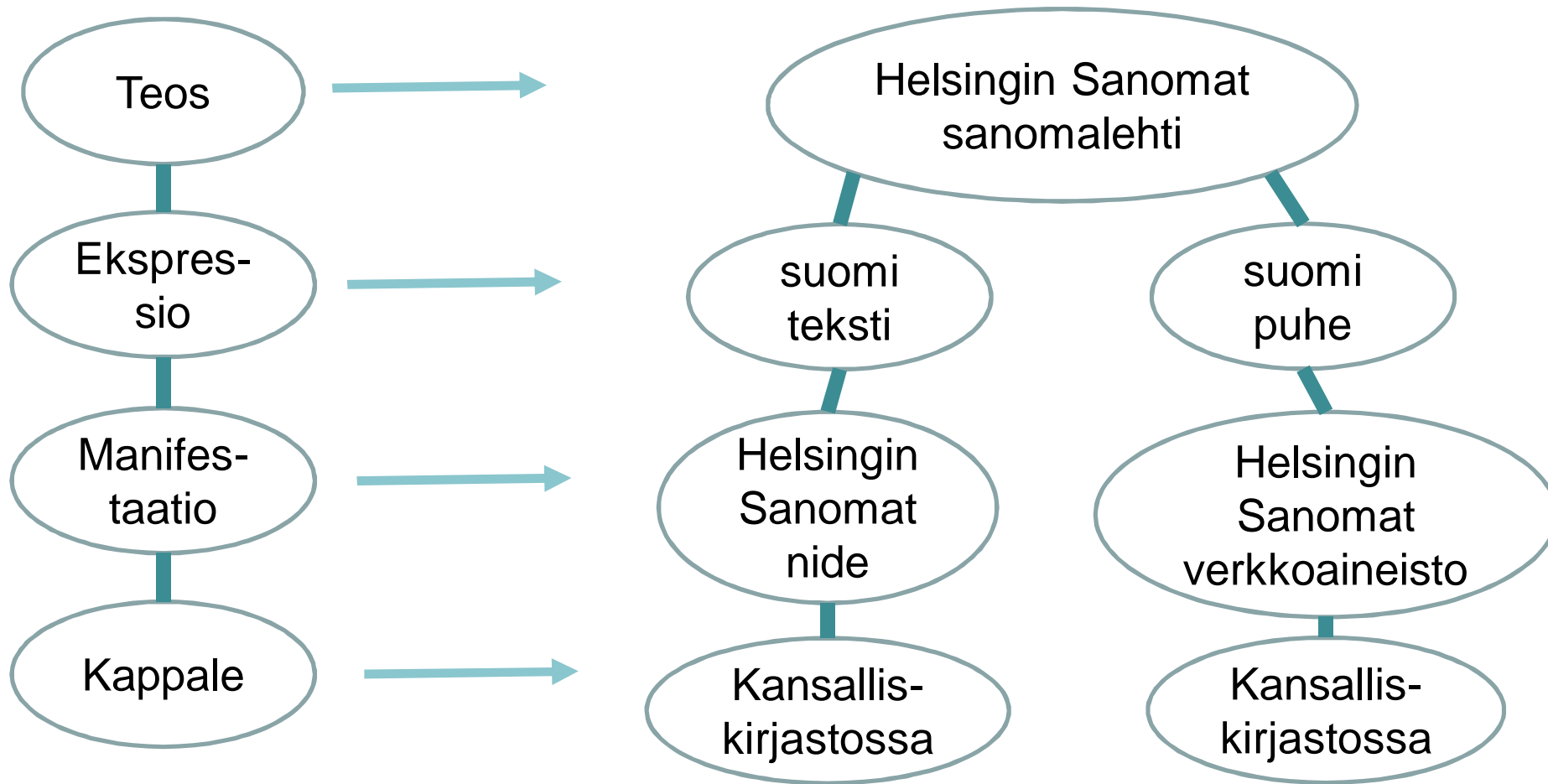
Sarja-aineiston numerointi (2)

- Jos sarja-aineiston ensimmäinen tai viimeinen osa ei ole saatavilla,
 - merkitään numerointitieto kuvailuun (MARC21: 362-kenttä) vain, jos numerointitieto on todennettavissa (kohdat 2.6.2.3, 2.6.3.3, 2.6.4.3 ja 2.6.5.3)
 - Muussa tapauksessa tehdään huomautus (MARC21 515), esim.
 - 515 __ \$a Alkanut numerosta 1983,1 ja päättynyt todennäköisesti numeroon helmikuu 1997
 - 515 __ \$a Alkanut todennäköisesti osasta vol. 3, nro 1 (tammikuu 1970)
 - Linjaus (ko. kohtiin) kehottaa kuitenkin välttämään huomautuksen tekemistä ja merkitsemään numerointitieto aina kun mahdollista
 - Kuvailuun ei merkitä arvioituja numerointitietoja (vrt. julkaisuajan arviointi)

Sarjatiedot

- Sarjatiedot kohdassa 2.12 liittyvät lähinnä sarjaan kuuluvan **monografian** kuvailuun (MARC21: 490-kenttä):
 - Sarjatiedot auttavat aineiston tunnistamiseen, joten sarjatiedot (virheellisetkin) jäljennetään tiedonlähteessä olevassa muodossa (kohta 2.12.1.4)
 - RDA:n (ja ISBD:n) mukaan sarjatietojen elementtiin ei voi tallentaa keksittyjä tietoja
 - Sarjatiedot **eivät** siis ole viittaus (suhde) sarjaan (kohta J.2.4: osa-kokonaisuus-suhde), jolloin tiedot ovat auktorisoidun hakutiedon muodossa (MARC21: 830-kenttä)
- Sarja-aineiston kuvailussa ei käytetä sarjatietojen elementtiä

Aineistointiteettien ensisijaiset suhteet

Aineistointiteettien ensisijaiset suhteet (2)

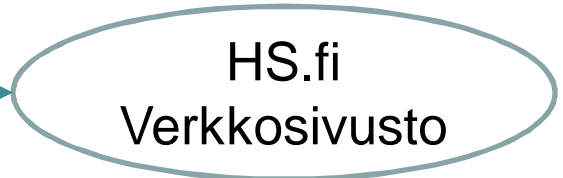
- Sarja-aineiston teokseen (ja ekspressioon) viitataan auktorisoidulla hakutiedolla (kohta 17.4.2.2)
 - Teoksen (ja ekspression) hakutiedot sisältävät teoksen tekijän auktorisoidun hakutiedon ja teoksen nimekkeen
 - Ks. kohdat 19.2.1.1.1-19.2.1.1.3 yhteisöt yms. teoksen tekijöinä (creator)
 - Ks. kohdat 6.27.1.2 ja 6.27.1.3 poikkeus *Yhteisöt tekijöinä*
 - Esim. 100- ja 240-kenttien yhdistelmä teosviittauksena
 - 100 1_ \$a Hiltunen, Petri.
 - 240 10 \$a Kalkkaro.
 - 245 10 \$a Kalkkaro / \$c [Petri Hiltusen piirtämä ja käsikirjoittama sarjakuvalehti].
 - Esim. 110- ja 245-kenttien yhdistelmä teosviittauksena
 - 110 1_ \$a Great Britain. \$b Department for Work and Pensions, \$e author.
 - 245 10 \$a Business plan / \$c Department for Work and Pensions.

Aineistointiteettien ensisijaiset suhteet (3)

- Jos sarja-aineistolle ei voida määritellä teoksen tekijää (creator), muodostetaan teoksen auktorisoitu hakutieto teoksen ensisijaisesta nimekkeestä
 - Sarja-aineisto tulkitaan kokoomateoksen/koosteen kaltaiseksi (kohta 6.27.1.4)
 - Sarja-aineistolla on *Muu teokseen liittyvä tekijä* (kohdat 19.3 ja I.2.2), esim. julkaisija (issuing body), jota ei yleensä sisällytetä teoksen auktorisoituun hakutietoon eli 1XX-kenttiin
 - Esim. teoksen nimeke kentässä 130
 - 130 0# \$a Helsingin Sanomat.
 - 245 10 \$a Helsingin Sanomat.
 - 260 ## \$a Helsinki : \$b Sanoma, \$c 1904-
 - Esim. teoksen nimeke johdetaan manifestaation päänimekkeestä kentässä 245
 - 245 00 \$a Helsingin yliopiston hallinnon julkaisuja. \$p Strategiat ja suunnitelmat.
 - 260 ## \$a Helsinki : \$b Helsingin yliopisto, \$c 2005-
 - 710 2# \$a Helsingin yliopisto.

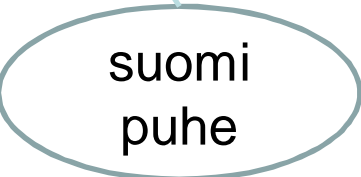
Aineistointiteettien väliset suhteet

T

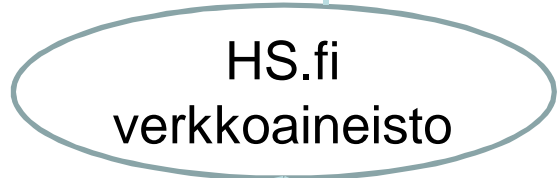
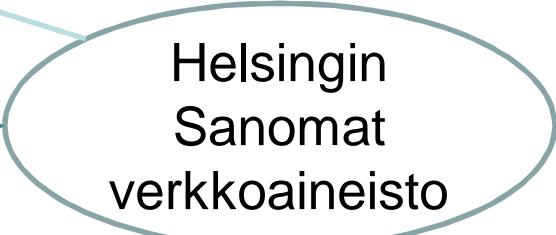
T

E

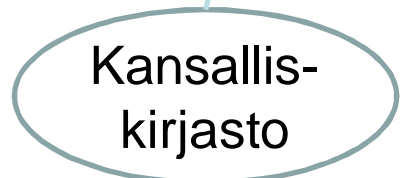
E

M

M

K

K

Aineistointiteettien väliset suhteet (2)

- Sarja-aineiston kuvailuissa paljon viittauksia aineistointiteettien välillä
- RDA:ssa luvut 24-28 ja liite J ; MARC21:ssä linkkikentät 76X-78X
 - MARC21 760/762 = RDA J.2.4 Teoksien osa-kokonaisuus-suhde: *pääsarja, alasarja* ja näiden vastasuhteet
 - MARC21 765/767 = RDA J.3.2 Ekspressioiden johdannaissuhde: *käännös ja käännöksen perustana*
 - MARC21 770/772 = RDA J.2.5 Teoksien täydennyssuhde: *täydennysosa ja täydennysosa teokselle*
 - MARC21 775 = RDA J.4.2 Vastaava manifestaatio -suhde: *uusintapainos, näköispainos* ja näiden vastasuhteet
 - MARC21 776 = RDA J.4.2 Vastaava manifestaatio -suhde: *muu julkaisumuoto*

Aineistointiteettien väliset suhteet (3)

- MARC21 777 = RDA J.4.5 Yhdessä ilmestyneet manifestaatiot: *julkaistu yhdessä*
 - MARC21 780/785 = RDA J.2.6 Teoksien edeltäjä-seuraaja-suhteet: *edeltäjä (teos)* ja *seuraaja (teos)*
 - MARC21 787 = RDA J.2-J.5: Teoksien, ekspressioiden, manifestaatioiden ja kappaleiden muut kuin edellä mainitut suhteet
-
- Helsingin Sanomat ja HS.fi on nyt kuvailtu *muu julkaisumuoto* -suhteilla (MARC21: 776-kenttä)
 - *Pitäisikö suhde olla kahden teoksen välillä? Mukaelma, laajennelma tai täydennyssuhde?*
 - *Mikä olisi sopiva kenttä MARC21:ssä? 787? 730?*

Aineistointiteettien väliset suhteet (4)

- Teoksiin ja ekspressioihin viitataan auktorisoiduilla hakutiedoilla (kohta 24.4.2)
 - Teoksen ja ekspression hakutiedot sisältävät teoksen tekijän auktorisoidun hakutiedon (MARC21: linkkikenttien a-osakenttä), jos sarja-aineistolle voidaan määritellä teoksen tekijä (creator)
 - Jos sarja-aineistolle ei ole teoksen tekijää, muodostetaan teoksen auktorisoitu hakutieto teoksen ensisijaisesta nimekkeestä (MARC21: linkkikenttien s-osakenttä?)
 - *Nykyinen viittaustapa linkkikentissä (MARC21: t-osakentässä manifestaation nimeke) on puutteellinen RDA:n näkökulmasta mutta hyväksytty käytäntö esim. ISSN Portal -tietokannassa*
- Manifestaatioon viitataan tunnisteella tai huomautuksella (kohdat 24.4.1 ja 24.4.3)
 - Linkkikentissä usein ISSN-tunnisteet (MARC21: x-osakenttä)

Sarja-aineiston tunnistaminen

- Kansallisessa RDA-sovellusohjeessa on luku sarja-aineiston tunnistamisesta eli sarja-aineiston erottamisesta esim. monografiasta
 - Sovellusohjeessa linkit RDA-tekstin kohtiin 2.1 Aineiston tunnistamisen perusta ja 2.12 Sarjatiedot
- Kansallinen RDA-sovellusohje löytyy
 - RDA Toolkitin Työvälineet-välilehdeltä kohdasta Työohjeet:
 - Kaikille avoimissa ohjeissa nimellä *FI Kansallinen RDA-sovellusohje*
 - Kuvailusääntöpalvelun Ohjeet-alasivulta: <https://www.kiwi.fi/x/ZgGjAg>
- Toolkitiin tulossa myös sarja-aineiston kansallisbibliografisen kuvailun ohje

Kysymyksiä/kommentteja?

[kuvailusaannot-posti\[at\]helsinki.fi](mailto:kuvailusaannot-posti[at]helsinki.fi)

[marja-liisa.seppala\[at\]helsinki.fi](mailto:marja-liisa.seppala[at]helsinki.fi)